

Petrarca

D E S P R E I G N O R A N T Ă: A S A S I A M U L T O R A

Ediție bilingvă

Traducere din limba latină de Ioana Costa

Studiu introductiv de Andrei Bereschi

Îngrijire critică a volumului
de Alexander Baumgarten

POLIROM
2016

Colecție coordonată de Alexander Baumgarten

Consiliul științific :

- Alexander Baumgarten (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)
Andrei Bereschi (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)
Monica Brînzei (Institut de recherche et d'histoire des textes, Paris)
Anca Crivăț (Universitatea din București)
George Grigore (Universitatea din București)
Eugen Munteanu (Universitatea „A.I. Cuza”, Iași)
Ioana Munteanu (Universitatea din București)
Adrian Papahagi (Centrul Codex, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)
Alexandru-Florin Platon (Universitatea „A.I. Cuza”, Iași)
Bogdan Tătaru-Cazaban (Institutul de Istoria Religiilor al Academiei Române, București)
Anca Vasiliu (Centre National de la Recherche Scientifique, Paris)

Francesco Petrarca, *De suis ipsis et multorum ignorantia*

© 2016 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicare prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezentă o încilcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: Justus van Gent (c. 1410 – c. 1480), *Francesco Petrarca*

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506

București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,

sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

PETRARCA, FRANCESCO

Despre ignoranță: a sa și a multora / Francesco Petrarca; trad.: Ioana Costa; studiu: Andrei Bereschi; îngrăjire critică: Alexander Baumgarten. – Iași: Polirom, 2016

Conține bibliografie

ISBN print: 978-973-46-6015-5

ISBN eBook: 978-973-46-6089-6

ISBN PDF: 978-973-46-6090-2

I. Costa, Ioana (trad.)

II. Bereschi, Andrei (pref.)

III. Baumgarten, Alexander (ed.)

Cuprins

Notă introductivă. <i>Maxime vitandus Aristotiles</i> (Alexander Baumgarten)	5
Studiu introductiv. <i>In medium nostrum tempus:</i> Petrarca și legitimarea umanismului (Andrei Bereschi)	11
Tabel cronologic	37
Planul tratatului	43
Francisci Petrarce <i>De sui ipsius et multorum ignorantia/</i> Francesco Petrarca. <i>Despre ignoranță: a sa și a multora</i>	47
Note	205
Bibliografie	231

69. Non hec dico; ex equo enim spernunt quicquid celitus, imo, ut dicam quod est, quicquid catholice dictum sciunt. At saltem et Democriti non ineptus iocus: „Quod est, inquit, ante pedes, nemo spectat; celi scrutantur plaga”; et facetissima illa Ciceronis irrisio temerarie disputantium, nullaque de re dubitantium, „tanquam, modo deorum ex concilio descendentes”, quid ibi agatur oculis suis aspexerint auribusque perceperint; vel illud antiquius atque acrius: apud Homerum Iupiter non mortalem hominem, non e comuni grege deum aliquem, sed Iunonem illam suam coniugem ac sororem reginamque deum gravi combinatione deterrens, ne secretum suum intimum auderet inquirere aut sciri posse presumeret.

70. Sed ad Aristotilem revertamur, cuius splendore lippos atque infirmos perstringente oculos multi iam erroris in foveas lapsi sunt. Scio eum unitatem principatus posuisse, quam iam ante posuerat Homerus; sic enim ait, quantum nobis in latinum soluta oratione translatum est: „Non bonum multi dominium: unus dominus sit, unus imperator”. Iste autem: „Pluralitas principatum non bona, unus ergo princeps”. Sed ille humanum, hic divinum, ille Grecorum, iste omnium principatum, ille Atridem, hic Deum principem statuebat, eousque sibi veri fulgor illustravit animum.

71. Quis hic princeps, qualis ve, et quantus, nescisse eum, et qui multa de minimis curiose admodum disputasset, unum hoc et maximum non vidisse crediderim, quod viderunt multi literarum nescii, videntque luce non altera, verum aliter illustrante. Idque amici isti mei ita esse si non vident, cecos ego illos planeque exoculatos esse video, et sic omnibus videri, quibus oculi sani sint, non magis

69. Nemic de felul acesta, zic eu; căci ei disprețuiesc deopotrivă orice vine din cer, ba chiar, ca să arăt întocmai cum stau lucrurile, tot ceea ce ei știu că a fost rostit în sens catolic¹¹⁶. Măcar dacă <înțelegeau> gluma nu lipsită de spirit a lui Democrit¹¹⁷: „Nimeni nu privește cu atenție”, spune el, „ce se află la picioare; cercetează întinderile cerului”; sau ironia aceea spirituală a lui Cicero¹¹⁸, împotriva celor care dispută cu temeritate, fără a se îndoii de vreun lucru, „de parcă tocmai ar fi ieșit de la un sfat al zeilor”, <de parcă> ar fi văzut cu ochii lor și ar fi auzit cu urechile lor ce se petreceau acolo; sau vorba aceea mai veche și mai pătrunzătoare, de la Homer¹¹⁹, că Iupiter amenință cu grea pedeapsă nu vreun muritor, nu vreun zeu oarecare din ceata de rând, ci chiar pe Iunona, soția și sora lui și regina zeilor, ca nu cumva să îndrăznească a-i iscodi taina din suflet ori să-și închipui că i-o poate afla.

70. Dar să ne întoarcem la Aristotel: de pe urma strălucirii lui, mulți au căzut în capcanele greșelii, mijindu-și ochii urduroși și slabii. Știu că el a stabilit unicitatea principatului despre care vorbise mai înainte Homer; căci acesta <din urmă> spune, după cum ne-a fost transmis în latină, în proză: „Nu este bună domnia multora: unul singur să fie stăpân, unul singur, împărat”¹²⁰. Aristotel <spune> însă: „Nu este bună pluralitatea principatelor, prin urmare, unul singur <să fie> principale”¹²¹. Acela însă se referea la omenesc, acesta, la divin; acela, la greci, acesta, la toate principatele; acela, la Atrizi, acesta, la principale divin; până într-acolo strălucirea adevărului îi luminase sufletul.

71. Cine este principale acesta ori cum este și cât de mare, aş crede că el nu știa și că a dezbatut cu precauție multe despre chestiuni mărunte, dar nu a înțeles acest fapt unic și de cea mai mare însemnatate, pe care l-au înțeles și îl înțeleg mulți înși neștiutori într-ale culturii, nu pentru că lumina este alta, ci pentru că luminează într-alt fel adevărul. Dacă prietenii aceștia ai mei nu înțeleg că așa este,

hesitaverim, quam smaragdum viridem, nivem candidam, corvum nigrum.

72. Utque audaciam meam equanimius aristotelici nostri ferant, non de uno tantum ita sentio, etsi unum nominem. Lego, quamvis ignorans, et antequam isti nostram ignorantiam deprehendissent, intelligere aliquid videbar. Lego, inquam, sed viridioribus annis attentius legebam. Adhuc tamen poetarum et philosophorum libros lego, Ciceronis ante alios, cuius apprime et ingenio et stilo semper ab adolescentia delectatus sum. Invenio eloquentie plurimum et verborum elegantium vim maximam.

73. Quod ad deos ipsos, de quorum ille natura nominatim libros edidit, quodque omnino ad religionem spectat, quo disertius dicitur, eo michi inanior est fabella; Deoque gratias tacitus tecum ago, qui hoc michi, seu iners seu modestum, dedit ingenium, animumque non vagum, neque altiora se querentem, neque his scrutandis curiosum, que quesitu difficilia, pestifera sint inventu, sed quo plura contra Cristi fidem dici audio, eo et Cristum magis amem et in Cristi fide sim firmior. Ita nempe michi accidit, ut si quis in patris amore tepentior de illo audiat obloquentes, amorque qui sopitus videbatur illico inardescat; ita enim eveniat necesse est, si verus est filius.

74. Sepe me, Cristum ipsum testor, de cristiano cristianissimum hereticorum fecere blasphemie; pagani enim illi veteres, etsi multa de diis fabulentur, non blasphemant tamen, quia veri Dei notitiam nullam habent; neque enim

eu, unul, ii văd orbi și de-a dreptul lipsiți de ochi, și aşa le par tuturor celor ce au ochii sănătoși; nu aş șovăi mai mult decât <pentru a recunoaște> că smaraldul este verde, zăpada, albă, corbul, negru.

72. Și, pentru ca aristotelicienii noștri să suporte cu inima mai ușoară cetezanța mea, nu gândesc aşa despre unul singur, cu toate că îl numesc pe unul singur. Citesc, chiar dacă sunt un ignorant, și aveam impresia că înțeleg căte ceva mai înainte ca aceștia să-mi dea pe față ignoranța. Citesc, zic, dar citeam cu mai multă încordare în anii mai tineri. Încă mai citesc cărți de-ale poetilor și filosofilor, ale lui Cicero înaintea altora, a cărui inteligență și al cărui stil m-au încântat în chip aparte tot timpul, <încă> din adolescență. Găsesc <la el> o elocință abundantă și o uriașă forță a cuvintelor rafinate.

73. Iar în privința zeilor însăși – despre a căror natură a scos o carte tocmai cu acest nume¹²², chiar dacă se referă în general la religie –, cu cât este formulată mai elegant, cu atât mi se pare mai mult o poveste deșartă; eu îi aduc, tăcând, în sinea mea, mulțumiri lui Dumnezeu, care mi-a dăruit acest spirit, oricât ar fi el de nedibaci sau neînsemnat, și un suflet care nu este rătăcitor și nici nu tinde către cele mai presus de el, nici nu este preocupat să scruteze cele ce sunt greu de cercetat și, odată găsite, sunt otrăvitoare: cu cât aud însă spunându-se mai multe împotriva credinței în Christos, cu atât îl iubesc mai mult pe Christos și sunt mai tare în credința mea în Christos. Mi s-a întâmplat întotdeauna ca acelaia care, având o iubire cumva moleștită față de tatăl său, când îi aude pe unii vorbindu-l de rău, se aprinde pe dată în el iubirea care părea sleită; căci aşa trebuie să se întâmpile, dacă este un fiu adevarat.

74. Blasfemiile ereticilor m-au făcut adesea – pe mine, care îl mărturisesc pe Christos –, din creștin, foarte creștin; păgânii aceia din vechime însă, cu toate că spun multe povești despre zei, nu rostesc totuși blasfemii, pentru că

Cristi nomen audierunt; fides autem „ex auditu” est; et quamvis „in omnem terram exiverit sonus eorum, et in fines orbis terre verba eorum”, apostolorum tamen verbis ac doctrinis toto orbe sonantibus illi iam mortui ac sepulti erant, miseri magis quam culpabiles, quorum aures, quibus haurire fidem salutiferam potuissent, invida iam tellus obstructuxerat.

75. Inter cuntos tamen potentissime illi tres libri Ciceronis, quos De natura deorum inscriptos supra memini, sepe me excitant. Ubi scilicet tantum illud ingenium de diis agens ipsos sepe deos irridet ac despicit non quidem serio, forte supplitum timens, quod ante adventum Sancti Spiritus ipsi etiam apostoli timuerunt, sed his quibus abundat iocis efficacissimis, quibus clarum fiat intelligentibus, de eo ipso quod tractandum assumpserat quid sentiret ut sortem suam sepe inter legendum miseratus, ipse mecum tacitus dolensque suspirem quod verum Deum vir ille non noverit; paucis enim ante Cristi ortum annis obierat oculosque mors clausera, heu! quibus e proximo noctis erratice ac tenerarum finis et veritatis initium, vereque lucis aurora et iustitie sol instabat.

76. Qui tamen Cicero ipse suis in libris, quos innumeros scripsit, etsi errorum torrente vulgarium lapsus sepe deos nominet, et sepe illos tamen irridet, ut dixi, et iam inde a iuventute sua, libros Inventionum scribens, dixerat eos qui philosophie dent operam non arbitrari deos esse. Nempe Deum nosse, non deos, ea demum vera et summa philosophia est; ita dico, si cognitioni pietas et fidelis cultus accesserit. Idem quoque iam senior, his ipsis in libris, quos de diis non deo scribit, ubi sese colligit, quantis ingenii alis attollitur, ut interdum non paganum philosophum, sed

nu îl cunoscuseră defel pe Dumnezeu cel adevărat și nici nu au auzit de numele lui Christos; credința însă vine din „ceea ce a fost auzit”¹²³ și, cu toate că „glasul lor s-a răspândit pe tot pământul și cuvintele lor <au ajuns> la hotarele lumii”¹²⁴, totuși, când cuvintele și învățăturile apostolilor răsunau în întreaga lume, ei erau de-acum morți și îngropăți, mai mult demni de milă decât vinovați, căci glia cea pizmașă le astupase de-acum urechile, care ar fi putut să absoarбă credința mânuitoare.

75. Între toate, mai cu seamă m-au stârnit, adesea, acele trei cărți ale lui Cicero pe care le-am amintit mai sus, intitulate *Despre natura zeilor*. Și anume, atunci când acel talent uriaș, vorbind despre zei, își râde adesea chiar de zei și îi privește de sus, nu tocmai serios, poate temându-se de o pedeapsă, de care s-au temut până și apostolii mai înainte de venirea Sfântului Duh¹²⁵, ci prin glume cu efecte foarte vădite, prin care le dă de înțeles celor inteligenți la ce anume se referea când spunea ce crede, încât adesea, citindu-l, mi se făcea milă de soarta lui și suspinam, tăcând cu mine însuși și suferind, pentru că bărbatul acela nu îl cunoscuse pe Dumnezeu cel adevărat; căci a pierit cu puțini ani înainte de nașterea lui Christos și moartea i-a închis ochii, vai!, când aproape se încheiau noaptea de rătăcire și întunericul și era începutul adevărului, iar aurora luminii adevărate și soarele dreptății se înstăpâneau.

76. Iar Cicero însuși, în cărțile sale (pe care le-a scris în număr mare) – chiar dacă, tras de vîrtejul greșelilor comune, adesea îi numea pe <aceștia> „zei” și adesea, totuși, râdea de ei, după cum am spus, și încă din tinerețea sa –, scriind cărțile *Despre învenție*¹²⁶, spusese că cei care se ocupă de filosofie nu socotesc că există zei. Cu adevărat, cunoașterea lui Dumnezeu, nu a zeilor, este până la urmă adevărata și cea mai înaltă filosofie; spun așa, dacă la cunoaștere se adaugă evlavia și cultul celui credincios. Și tot el, de-acum bâtrân¹²⁷, cu ce mărețe aripi ale talentului se înalță chiar în